

Київський університет імені Тараса Шевченка

На правах рукопису

ЛУЦИШИН ПЕТРО ВАСИЛЬОВИЧ

**ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛАСНОГО
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО КОМПЛЕКСУ
(на прикладі Волинської області)**

11.00.02 - економічна і соціальна географія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора географічних наук

Київ 1996

00760787 (Z)

911.3:30
911.3:33
911.5/9
Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економічної і соціальної географії Волинського державного університету імені Лесі Українки

Офіційні опоненти:

доктор географічних наук, професор О.П.Масляк,
доктор економічних наук, професор Л.М.Корецький,
доктор географічних наук А.В.Степаненко

Провідна організація: Інститут регіональних досліджень
Національної Академії наук України.

Захист дисертації відбудеться 22 січня 1997 року
о 15⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради
Д 01.01.03 при Київському університеті імені Тараса
Шевченка за адресою: 252022, м.Київ, вул.Васильківська,
90, географічний факультет, ауд.212.

З дисертацією можна ознайомитись в науковій бібліотеці
Київського університету імені Тараса Шевченка (252017,
м.Київ, вул. Володимирська, 58).

Автореферат розісланий 20 грудня 1996 року.

Вчений секретар
спеціалізованої ради,
доктор географічних наук

С.І.Іщук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА І СТРУКТУРА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі господарського розвитку України важливою умовою вирішення багатьох економічних, соціальних та екологічних проблем є удосконалення територіальної організації суспільно-географічних комплексів, підвищення рівня ефективності їх функціонування. За останні роки наукова розробка проблем територіальної організації суспільства децю посилилась. Оpubліковано ряд монографій та інших робіт, присвячених, головним чином, загальнодержавному рівню управління. Але регіональний аспект розвитку суспільства в них відображений недостатньо. Мало проводиться досліджень з питань удосконалення територіальної організації обласних суспільно-географічних комплексів (СГК). Разом з тим, саме обласний рівень в умовах переходу економіки України на ринкові засади стає основним об'єктом територіального прогнозування та індикативного планування.

Потребує удосконалення територіальної організації і Волинський СГК. Тут як ніде інде, з найбільшою яскравістю проявились існуючі диспропорції між наявними природними, матеріальними і людськими ресурсами та розвитком виробничої сфери і сфери послуг, а також диспропорції між окремими галузями і виробництвами, що потребують усунення. Разом з тим Волинська область володіє сприятливими можливостями для подальшого розвитку всіх сфер СГК, використовуючи своє прикордонне положення в зоні контактної взаємодії і стику України, Польщі і Білорусі. Вигідність економіко-географічного положення Волинського СГК в рамках транскордонного об'єднання Єврорегіоні "Буг" дає йому можливість значно поглибити господарську спеціалізацію, розширити участь у загальнодержавному і міжнародному поділі та інтеграції праці, а також транзитному обслуговуванні експортно-імпорتنих перевезень України.

Необхідність розробки наукових проблем регіональної політики України, розкриття специфіки управління на обласному рівні, виявлення основних типів диспропорцій в обласному суспільно-географічному комплексі, оцінка стану його вивченості взагалі та в Україні зокрема, встановлення відповідності цим завданням сучасної суспільно-географічної науки обумовили вибір теми дослідження, а також визначили коло дослідлюваних питань.

Об'єктом дослідження був обласний суспільно-географічний комплекс Волинської області, що характеризується порівняно низьким соціально-економічним рівнем розвитку і периферійним положенням, яке різко поліпшилось в умовах незалежності України і співробіт-

ництва з сусідніми країнами; *предметом* - дослідження проблем територіальної організації і комплекснопропорційного розвитку цього комплексу з метою повного використання потенціалу його території.

Мета і завдання дослідження. Головна мета дисертаційної роботи полягає в тому, щоб розкрити особливості сучасного суспільно-географічного розвитку Волинського СГК, визначити шляхи удосконалення аспектів його функціональної структури.

Виходячи із мети дослідження, в роботі були поставлені такі завдання:

- узагальнити і поглибити теоретико-методологічні основи суспільно-географічного вивчення обласних СГК;

- запропонувати систему ефективних методів та методичних прийомів дослідження об'єкту;

- встановити вплив умов ресурсів і факторів на територіальну організацію Волинського СГК;

- здійснити багатоаспектний аналіз і синтез функціональної структури Волинського СГК;

- проаналізувати стан та визначити шляхи розвитку транскордонного співробітництва Волинського СГК;

- виявити проблеми розвитку функціональної структури Волинського СГК та намітити шляхи її подальшого розвитку на перспективу (до 2010 року).

При розробці різних аспектів територіальної організації обласного СГК були використані праці М.Т.Агафонова, Е.Б.Алаєва, М.М.Баранського, Г.В.Балабанова, П.В.Волобая, А.П.Голікова, І.О.Горленко, М.І.Долішнього, Я.І.Жуванського, Ф.Д.Заставного, Р.А.Івануха, М.Г.Ігнатенка, С.І.Іщука, Т.М.Калашникової, В.В.Кістанова, П.С.Коваленка, М.М.Колосовського, Л.М.Корецького, С.Б.Лаврова, Г.М.Лаппо, М.З.Мальського, П.О.Масляка, І.М.Маєргойза, І.В.Мельничука, О.О.Мінца, В.П.Нагірної, М.М.Паламарчука, О.М.Паламарчука, М.Д.Пістува, Ю.І.Пітюренка, В.А.Поповкіна, О.Ю.Пробста, С.М.Писаренко, В.П.Руденка, Л.Г.Руденка, Ю.Г.Саушкіна, А.В.Степаненка, Д.М.Стеценка, О.Г.Топчієва, А.М.Трофимова, Ю.І.Туніці, М.І.Фачевського, О.У.Хомри, Б.С.Хорєва, А.Т.Хрущова, О.І.Шаблія, М.Д.Шаригіна, П.Г.Шилценка, Р.О.Язичіної та інших.

Методологія і методи дослідження. Використані матеріали. Дослідження проведене з позиції системного підходу. В процесі його виконання застосовувались такі методи: суспільно-географічного районування, статистичний, порівняльно-географічний, економіко-математичні, балансовий, графічний, картографічний, експедиційний,

спеціальні методи прогнозування. Висновки і пропозиції, викладені в дисертаційній роботі, ґрунтуються на результатах аналізу і узагальнення первинної статистичної звітності підприємств і організацій. В роботі використані опубліковані матеріали Міністерства економіки України, Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України, Міністерства закордонних справ України, матеріали Ради Європи, Європейського Союзу та Ради регіонів Європи, праці співробітників Ради по вивченню продуктивних сил України, Національного інституту стратегічних досліджень, матеріали обласних управління статистики, управління економіки та ринку Волинської обласної державної адміністрації, матеріали зібрані безпосередньо на підприємствах і в організаціях Волинської області у період 1980-1996 рр., матеріали виконуваних під керівництвом автора науково-дослідних тем кафедри економічної і соціальної географії Волинського університету.

Наукова новизна. В результаті проведеного дослідження отримали подальший розвиток теоретичні основи вивчення територіальної організації регіональних суспільно-географічних комплексів. В роботі зроблена спроба створення єдиної цілісної картини процесу комплексоутворення у Волинській області. Вперше обласний СГК досліджено з урахуванням міжнародного поділу і інтеграції праці, його безпосередньої участі в європейському транскордонному співробітництві. Це дало можливість з позиції ринкової економіки розвинути концепцію впливу географічних факторів на формування і розвиток територіальної організації суспільства, виявити елементи функціонально-компонентної структури, отримати нові кількісно-якісні дані про стан виробничих і соціальних комплексів, скласти їх картографічні моделі, сформулювати основні положення удосконалення соціально-економічної і екологічної політики, обґрунтувати шляхи підвищення ефективності територіальної організації міжгалузевих комплексів Волинського СГК, розробити заходи щодо усунення диспропорцій в їх розвитку.

Вивчення функціонально-територіальної структури обласного СГК дозволило встановити її елементи на основі класифікації і типології населених пунктів області за генезисом, територіальними та організаційно-економічними ознаками. Побудовано картографічні моделі територіальної структури міжгалузевих виробничих комплексів та комплексів соціального розвитку Волинського СГК. Запропоновано нові організаційно-економічні форми територіальної організації господарства області (спеціальна економічна зона і агрополіс), які спри-

ятимуть залученню як вітчизняних, так і зарубіжних інвесторів, а також підвищенню ефективності функціонування всього комплексу.

Вперше з позиції економіко-географічної науки з'ясовано суть, форми та основні напрямки транскордонного співробітництва на обласному рівні. Узагальнено досвід розвитку транскордонного співробітництва в Центральній-Східній Європі і на цій основі розроблено статутні документи Єврорегіону "Буг". Встановлено потенціал Волинського СГК в транскордонному об'єднанні, основні напрямки співробітництва, визначено сфери цілей і дій стратегії розвитку Єврорегіону "Буг", в тому числі щодо виконання спільних проєктів.

З'ясовано вплив зовнішньоекономічної політики України на розвиток Волинського СГК, обґрунтовано створення транскордонних коридорів та ліній Захід-Схід і Північ-Південь, які пройдуть через територію області, а також виділено три етапи здійснення заходів і проєктів соціально-економічного розвитку області до 2010 року.

Практичне значення роботи і реалізація результатів дослідження. Матеріали дисертації сприяють більш глибокому висвітленню питань теорії формування, функціонування і розвитку обласних суспільно-географічних комплексів. Розроблені теоретичні і методичні основи дослідження Волинського суспільно-географічного комплексу можуть бути використані при вивченні і впровадженні конкретних пропозицій щодо удосконалення територіальної організації і розробки перспектив розвитку аналогічних за рівнем розвитку комплексів в інших регіонах України. Конкретні рекомендації прикладного характеру, дані розрахунків, картографічні моделі використовуються управлінням економіки та ринку Волинської обласної державної адміністрації при розробці біжучих і перспективних прогнозів і планів соціально-економічного розвитку області.

Теоретико-методичні матеріали дослідження покладені в основу виконання кафедрою економічної і соціальної географії та науковою лабораторією "Проблеми розвитку регіональних суспільно-географічних систем" Волинського університету науково-дослідної тематики - "Раціональне природокористування у Волинській області" (1986-1990 рр.), "Проблеми розвитку народногосподарського комплексу Волинської області" (1991-1993 рр.), "Модель розвитку транскордонного регіону в аспекті процесів європейської інтеграції (на українсько-польському прикладі)" (1994-1996 рр.). Вони також впроваджені при розробці планів соціально-економічного розвитку м.Луцька на 1981-1985 рр. та на період до 1990 р., Локачинського та Іваничівського районів на 1986-1990 рр. і на період до 2000 р., комплексних ціль-

ових програм “Праця”, “Інтенсифікація - 90”, “Транспорт”, “Науково-технічний прогрес”, програм “Використання ресурсного потенціалу забруднених радіонуклідами районів Волинської області”, і “Соціально-економічний розвиток Волинської області на 1996-2010 роки”, при розробці статутних документів та концепції розвитку транскордонного об'єднання Єврорегіон “Буг”.

Теоретичні положення, методологічні принципи і методичні розробки використовуються в навчальному процесі при читанні курсів “Основи теорії економічної і соціальної географії”, “Вступ до економічної і соціальної географії”, “Методи і методика економіко-географічних досліджень”, при підготовці студентами курсових і дипломних та аспірантами дисертаційних робіт у Волинському університеті.

Апробація роботи. Публікації. Основні положення та результати дослідження, що містяться в дисертації доповідались і обговорювались на республіканській конференції “Географічні основи раціонального природокористування” (Київ, 1984); V і VI з'їздах ГТ УРСР (Сімферополь, 1985; Київ 1990); республіканській конференції “Удосконалення діяльності місцевих органів управління із забезпечення комплексності розвитку регіону на основі поєднання територіального і галузевого планування” (Київ, 1985); міжнародній конференції “Меліорація Нечорноземної зони” (Рівне, 1986); республіканській конференції “Охорона лісових екосистем” (Львів, 1986); республіканській конференції “Картографічне забезпечення основних напрямків економічного і соціального розвитку Української РСР та її регіонів” (Чернівці, 1987); міжнародній конференції “Картографія і науково-технічний прогрес” (Харків, 1988); міжнародній конференції “Екологічні і економічні аспекти меліорації” (Таллін, 1988); міжнародній конференції “Екологія - народонаселення - розселення: теорія і політика” (Грозний, 1989); республіканській конференції “Раціональне використання, охорона та відтворення природно-ресурсного потенціалу України” (Чернівці, 1991); республіканській конференції “Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону” (Луцьк, 1993); міжнародній конференції “Проблеми Центрально-Східної Європи” (Люблін, 1994); міжнародній конференції “Єврорегіон Буг” (Казімеж Дольний, 1994); міжнародній конференції “Проблеми розвитку транскордонного співробітництва в Європі” (Варшава-Шклярська Поремба-Бохольт, 1993); всеукраїнській конференції “Регіони України: пошук стратегії оптимального розвитку” (Харків, 1994); VII з'їзді Українського

географічного товариства (Київ, 1995); міжнародній конференції "Єврорегіон Буг: проблеми транскордонного співробітництва" (Луцьк, 1995); міжнародній конференції "Проблеми розвитку транскордонного співробітництва у Центрально-Східній Європі" (Казімеж Дольний, 1995); міжнародній конференції "Туризм як чинник активізації польсько-українського пограниччя" (Замость, 1996); науково-практичних конференціях працівників Волинського університету (1985-1996); на засіданнях комісії українсько-польського співробітництва (1993-1995), на засіданнях Ради Єврорегіону "Буг" (1995-1996) тощо. Зміст дослідження висвітлений в 116 друкованих працях загальним обсягом 194,4 др.арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаної літератури. Її загальний обсяг 346 сторінок, в тому числі включає 270 сторінок машинописного тексту, 43 схеми і картосхеми, 17 таблиць і списку літератури з 165 найменувань, додаток.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ І ВИСНОВКИ ДИСЕРТАЦІЇ, ЩО ВНОСЯТЬСЯ НА ЗАХИСТ

Суть і особливості територіальної організації обласного суспільно-географічного комплексу. Поняття територіальна організація суспільно-географічного комплексу є найбільш смисловим в суспільно-географічних дослідженнях, оскільки воно включає в себе розуміння процесів розміщення виробництва і сфери послуг, розселення населення і розсосередження природних ресурсів, взаємозв'язки в територіальних суспільно-географічних системах, процеси просторового відтворення і проблеми управління ними. ТО СГК одночасно є одним із напрямків цілеспрямованої діяльності людей і результатом попередньої їх діяльності. Тому суспільно-географічний комплекс розуміється як виділена на основі суспільно-географічних зв'язків територіальна і комплексно-пропорційна структура матеріально-речовинних і духовних компонентів діяльності людини. Це територіальна частина суспільства, що володіє єдністю і розвивається в конкретних природно-географічних умовах. У СГК територіально поєднуються всі його підсистеми: природне середовище - населення і характер його розселення - виробнича сфера - сфера послуг - інфраструктура. В результаті дії взаємовідношень (процесів), що існують між ними, формуються і розвиваються два типи СГК: регіональні (охоплюють території господарчих районів і областей) і локальні (охоплюють тери-

рію адміністративного району, господарчих вузлів, центрів, пунктів). За складом елементів, комплексо-формуючими зв'язками, структурно-функціональними особливостями виділяють два види СГК: інтегральні і часткові. Якщо на певній території розглядаються всі елементи, які формують у сукупності їх взаємовідношень певну єдність, мова йде про інтегральні територіальні системи. Заздалегідь обмежені сукупності їх взаємовідношень, об'єднані їх спільним функціональним призначенням і окремими формами зв'язності, необхідно вважати частковими підсистемами. Обласний СГК - це суспільно-географічна система високого рівня організації зі складною структурою і відношеннями взаємної обумовленості між компонентами, які підпорядковані суспільно-географічним законам і закономірностям. Йому властива цілісність, структура, ієрархічність, самоорганізація.

Цілісність суспільно-географічної системи означає принципову незводимість її властивостей до суми складових елементів і невиводимості властивостей цілої системи з властивостей елементів. Тобто не елементи складають ціле, а, навпаки, ціле породжує при своєму членуванні елементи системи. Уявлення про цілісність системи конкретизується через поняття зв'язки, саме через них розкривається системність об'єкту.

Під структурою суспільно-географічних систем (СГС) розуміється сукупність елементів, зв'язків і відношень між цими елементами. Елемент - це складова частина системи, яка виконує в ній певну функцію і не підлягає в межах поставленого завдання подальшому членуванню. Тобто, це найпростіша складова системи, що розглядається, яка володіє ознакою цілісності і має входи і виходи (окреме підприємство, населений пункт тощо).

Ієрархічність суспільно-географічної системи означає структурну підпорядкованість елементів нижчого рангу елементам вищого рангу у відповідності до функціональних особливостей. Це означає, що кожний елемент системи, в свою чергу, може розглядатися як окрема система нижчого рівня. При цьому всі підсистеми мають свою функцію, яка підпорядкована загальній меті. Ця властивість системи означає її спрямованість.

В процесі свого розвитку суспільно-географічна система постійно зустрічається із змінами внутрішніх і зовнішніх умов та чинників свого існування, у відповідності з якими змінює свою організацію, корегує мету і зміст діяльності елементів для більш раціонального функціонування. Ця властивість системи називається самоорганіза-

цією.

Поряд із функцією об'єкту слід розрізняти його інтереси, які визначаються не місцем об'єкту в системі, а його властивостями і особливостями сприйняття існуючих у ній умов. У суспільно-географічних системах основним збуджуючим мотивом соціальної, економічної і екологічної діяльності виступають суспільні інтереси. Інтереси існують як у соціально-економічній, так і в природній складових SGK. Відмінність між ними полягає в тому, що перші з них завжди в тій чи іншій мірі усвідомлені й виражені їх носіями, другі - не усвідомлені. Інтереси кожного елементу SGK в більшості випадків не співпадають, тобто між ними виникають протиріччя. Основним протиріччям SGK є процес людської діяльності, на основі якого узгоджуються інтереси. Узгодження інтересів всіх елементів SGK означає процес досягнення компромісного стану в системі.

Основне завдання системного дослідження SGK - це пошук способів впливу на нього в певних умовах для досягнення конкретної мети.

Структура обласного суспільно-географічного комплексу. В обласному SGK в узагальненому вигляді виділяються такі компоненти (підсистеми): природне середовище, населення і його розселення, виробнича сфера, сфера послуг та інфраструктура. Всі вони можуть поділятися на окремі види і підвиди. Підприємства промисловості, сільського і лісового господарства, будівництва і транспорту є первинними елементами виробничої компоненти, оскільки вони є початковими ланками суспільного поділу праці, управління та обліку. Населення розглядається як виробник матеріальних і духовних благ і одночасно як споживач ресурсів, продукції і послуг. Структурним елементом системи розселення доречно вважати деяку територіальну сукупність населення (міста і села). Елементами сфери послуг є її первинні заклади і об'єкти. Елементами компоненти природне середовище є територіальні сукупності природних ресурсів.

Оскільки кожна з компонент і її елементи в обласному SGK виконують певну функцію, доцільно розглядати його функціонально-компонентну структуру. Функціональна структура - це сукупність зв'язків між компонентами цілого, внутрішні властивості предметів і явищ. Вона є інтегральною категорією, що розкриває спосіб дії компонентів об'єкта, спрямований на її збереження і розвиток.

Одним із центральних завдань суспільно-географічного дослідження обласного SGK є виявлення його територіальної структури. Взаємозв'язність виробництва, сфери послуг, населення і природного середовища приводить до створення єдиної, цілісної суспільно-геогра-

фічної структури в їх реальній просторово-часовій формі буття. Існує певна симетричність структур вказаних складових. Тобто це означає, що взаємозв'язані парні елементарні системи виробництва (ЕСВ) (точкові і лінійні) і елементарні системи розселення (ЕСР) формуються, функціонують і розвиваються одночасно та взаємообумовлено. Імпульс зміни чи розвитку ЕСВ в ЕСР - відображаються у вигляді розвитку елементарних суспільно-географічних систем. Вихідним пунктом уявлення про територіальну структуру обласного СГК є територіальні відношення, які характеризуються їх параметрами: територіальний ранг об'єкту, територіальна концентрація його елементів, віддалі між ними, їх конфігурація тощо. Якщо зв'язки і відношення розглядати в єдності та взаємообумовленості, то отримаємо уявлення про функціонально-територіальну структуру СГК, яка характеризує склад, співвідношення і взаємне розміщення різних форм територіальної концентрації населення і видів його діяльності в межах території, що вивчається. Основними елементами цієї структури виступають: суспільно-географічні зони, райони, підрайони (зокрема, адміністративні області), а також точкові елементи: суспільно-географічний центр (обласний, міжрайонний, районний, купцовий) та суспільно-географічний пункт.

Адміністративну область як СГС доцільно розглядати в складі двох підсистем - керованої та керуючої. Керована підсистема є збалансованою за ресурсами сукупністю комплексів із відповідною виробничою та соціальною інфраструктурою. Керуюча система повинна забезпечувати координацію діяльності керованих об'єктів у відповідності із завданнями і наявними ресурсами. Об'єкти керуючої системи є основою функціонально-управлінської структури обласного СГК, яка є ієрархічно упорядкованою системою органів управління відповідної території. Цю управлінську функцію виконують законодавчі, виконавчі та господарські органи.

Є необхідність виділення функціонально-економічної, функціонально-соціальної та функціонально-екологічної структур (М.Д.Пісун, 1996). Під функціонально-економічною структурою розуміється сукупність тих виробничих відносин, що впливають на ефективність розміщення виробництва і реалізації кінцевої продукції (система економічних показників, ціни, кредити, шльги тощо). Функціонально-соціальна структура - це сукупність показників існування громадських і соціальних груп населення в різних за формою власності господарствах (рівень соціального розвитку досліджуваної території, зближення умов життя та праці населення тощо). Функціонально-еколо-

гічна структура - це сукупність екологічних зв'язків відповідної території, їх кількісна і якісна оцінка. Удосконалення всіх цих структур - основне завдання раціоналізації територіальної організації суспільства.

Методи і методика дослідження територіальної організації обласного СГК. При дослідженні СГК сучасна суспільна географія використовує різні підходи і методи. Підхід ми розуміємо як філософську, методологічну позицію дослідника, його стратегію, а метод дослідження - як систему прийомів збору, обробки і представлення інформації для планомірного і цілеспрямованого вирішення теоретичних та практичних завдань. До найважливіших методів дослідження, прогнозування і планування обласного СГК можна віднести такі: балансовий, суспільно-географічного районування, картографічний, економіко-математичні, моделювання, спеціальні методи прогнозування і планування.

Дослідження територіальної організації обласного СГК доцільно проводити в три етапи. На першому етапі визначаються складові комплексу як єдиної цілості шляхом вивчення виробничих, соціальних та природних зв'язків між ними, вивчають та аналізують умови, ресурси і фактори формування та розвитку обласного СГК з метою виявлення особливостей розміщення об'єктів - складових комплексу та специфічних закономірностей їх розвитку на досліджуваній території.

На другому етапі проводиться структурний аналіз аспектів функціональної структури обласного СГК. Надзвичайно важливим тут є виявлення міжгалузевих і територіальних диспропорцій в розвитку СГК на основі розробки моделей вказаних структур.

На третьому етапі розробляються основні напрямки розвитку і удосконалення територіальної організації обласного СГК. Зокрема, визначають шляхи оптимізації структури досліджуваного комплексу і раціоналізації зв'язків між різними ланками, розробляють концепцію розвитку обласного СГК на перспективний період.

Вплив транскордонного співробітництва в Європі на розвиток Волинського СГК. Утворення єдиного європейського економічного простору залежить не лише від співпраці на міждержавному рівні, але й від транскордонного співробітництва між локальними і регіональними спільнотами при дотриманні конституції та територіальної інтегральності кожної з держав. Транскордонне співробітництво не є закордонною політикою даної держави, не є засобом, за допомогою якого територіальні самоврядування здобули б компетенції, яких

не можуть мати згідно їх внутрішнього законодавства і не є засобом створення нової форми локальних чи регіональних органів влади.

Транскордонне співробітництво не загрожує територіальній цілісності держави, яка регулює стосунки сусідства на локальному чи регіональному рівні між територіальними об'єднаннями.

Транскордонному співробітництву на регіональному рівні властиві чотири етапи процесу розвитку: ознайомлення та встановлення існуючих зв'язків між партнерами регіону; визначення стратегії розвитку; розробка і забезпечення програм розвитку; наставництво і оцінка. Воно проходить у декількох напрямках: урядово-регіональному і регіонально-локальному. В першому випадку співробітництво, головним чином, спирається на міжнародні умови реалізації чи на регіональні планові комісії (наприклад, Німецько-Польська урядова комісія). Воно поширене там, де є велика децентралізація управління. Регіонально-локальне співробітництво розвивається досить спонтанно. Його рушійною силою є особисті контакти з сусідами, які викликані господарськими потребами, а також співпраця в галузі культури. Створення такої організаційної форми як "єврорегіони" та прийняття Мадридської конвенції (1980 р.) склали міцний правовий фундамент для розвитку транскордонного співробітництва на регіональному і локальному рівнях.

Для здійснення транскордонного співробітництва, прикордонні регіони можуть створювати три види управлінських структур: офіційні чи формальні законні структури (зокрема, єврорегіони); менш офіційні формалізовані структури; неофіційні структури.

Співробітництво прикордонних територій на європейському континенті є "мостом" між сусідами, а єврорегіони є "локомотивами" процесу європейської інтеграції.

В результаті демократичних змін в Центральній і Східній Європі, які призвели до відкриття кордонів, виникла потреба в інтенсивному розвитку зв'язків із цими територіями. На Единбурзькій Європейській конференції (грудень 1992 р.) було вирішено, що Європейський Союз фінансово підтримає "трансєвропейські мережі", в тому числі у менш розвинутих країнах. Ці мережі повинні стати фокусами розвитку європейського автомобільного і залізничного транспорту. При плануванні такої мережі мусять бути враховані інтереси всіх регіонів. Їх мета - отримання максимальних вигод від позитивних ефектів внутрішнього ринку. Зараз найбільша частина головних транспортних артерій проходить у напрямку Північ-Південь. Це логічний наслідок закритих зв'язків, що були розвинуті між різними еко-

номічними центрами і країнами всередині Європейського Союзу за останні 40 років.

Рішення щодо головної транспортної мережі реалізується на національному рівні і рівні Європейського Союзу. Однак, на регіональному рівні легше виявити існуючі перешкоди транспортним комунікаціям і знайти їм розв'язки. З регіонального рівня підтримуються ті проекти, які орієнтуються на контейнерні термінали, центри туризму і живописно-ландшафтні райони. Відвантажувальні термінали (їх уже в Європі нараховується 38) будуть розміщені в більшому просторі прикордонних регіонів, у тому числі і в Україні (уже створюється акціонерна компанія "Інтерпорт Ковель").

Важливим для досліджуваної території є формування Балтійсько-Чорноморської осі транскордонного співробітництва, яка пройде вздовж колишнього західного кордону СРСР. На цій осі Україна внаслідок свого геополітичного положення (на короткій ділянці кордону наша держава межує з 6-ма країнами) та потужного виробничого потенціалу займе ключове положення. Саме це і забезпечить її інтеграцію в Європейську соціально-економічну систему. Розвиток цієї осі та формування Єврорегіону "Буг" зумовлює необхідність трансформації планувальної структури Волинської області. Тобто головними будуть планувальні осі: Київ-Сарни-Ковель-Любомль-Холм-Люблін-Варшава та Київ-Житомир-Рівне-Луцьк-Володимир-Волинський-Устилуг-Грубешів-Замость-Краків. Значно зросте роль меридіальної планувальної осі Брест-Ковель-Луцьк-Хмельницький та Ковель-Володимир-Волинський-Сокаль-Львів. У місцях їх перетину розташовані головні планувальні центри: Луцьк, Ковель, Володимир-Волинський, Нововолинськ, які завдяки своєму положенню мають найкращі передумови для подальшого розвитку.

Вплив зовнішньоекономічної політики України на розвиток Волинського СГК. Головною передумовою реалізації зовнішньоекономічної політики України з урахуванням особливостей і економічних інтересів Волинського СГК, є значна орієнтація країни на інтеграцію у світогосподарські зв'язки, що задекларовано вищими державними органами влади. Після відходу від державної монополії на закордонну торгівлю всі зацікавлені підприємства, фірми чи товариства, незважаючи на майнову форму власності, можуть зайнятися зовнішньоекономічною діяльністю. В першому півріччі 1995 р. на зовнішньому ринку області працювало 184 підприємств і організацій різних форм власності. Зовнішньоторговельний оборот склав 40,2 млн.доларів США. Позитивне сальдо складало 4 млн.дол.США. У структурі імпор-

тно-експортних операцій більше двох третин припадає на країни колишнього СРСР. Продукція експортувалась до 36, імпортувалась з 24 країн світу. Зовнішньоторговельний оборот Волинської області з Польщею склав 3,5 млн.дол.США, тобто 8% від загального обсягу зовнішньоторговельного обороту області. В області на кінець 1995 р. зареєстровано 86 іноземних інвестицій на 7 млн.дол. США, в тому числі від підприємств Польщі в розвиток спільних підприємств надійшло 32 інвестиції на 2 млн.дол.США.

Головна мета здійснення пріоритетів і заходів з реалізації зовнішньоекономічної політики України у Волинській області на перспективу обумовлюється станом економіки в цілому та сфери зовнішньоекономічної діяльності зокрема. Роботу доцільно спрямувати на раціональне використання зовнішньоекономічного потенціалу для стабілізації економіки та ліквідації негативних тенденцій у розвитку соціально-економічних процесів в Україні, в тому числі Волинській області, влиття її у світогосподарські зв'язки при збереженні економічних інтересів і суверенітету держави. З цією метою необхідно: усунути діяльність, яка становить загрозу економічній безпеці держави; підвищити рівень конкурентноздатності українських товарів на закордонних ринках; освоїти нові нетрадиційні ринки експорту; апробувати нові правила організації і здійснення зовнішньоекономічної діяльності, що використовувались у світовій практиці; створити систему прийому капіталів із рівними умовами для вітчизняних та іноземних інвесторів; здійснити економічно-доцільний і контрольований експорт капіталів в окремих напрямках; використати імпорт товарів (робіт, послуг) як засіб підвищення рівня конкуренції на внутрішньому ринку з одночасним захистом національних виробників; закласти основи формування виробничої і соціальної інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності відповідно до світових норм і практики.

Зовнішньоекономічна політика України зосереджуватиметься на вирішенні таких завдань: забезпеченні переходу до активної експортно-орієнтованої стратегії економічного розвитку на базі цілеспрямованого формування і ефективної реалізації експортного потенціалу у пріоритетних галузях економіки; органічному поєднанні заходів щодо послідовної лібералізації сфери зовнішньоекономічних зв'язків, з використанням ринкових засобів їх регулювання; регіональному спрямуванню зовнішньоекономічної політики.

Сучасний стан економічних перетворень потребує від держави втручання у процес формування структури імпорту України, тимча-

сового застосування в окремих випадках заходів обмеженого протекціонізму з метою створення належних умов структурної перебудови для пріоритетних галузей економіки.

Особливості транскордонного співробітництва Волинського СГК. Державний кордон створює різницю суспільно-географічних потенціалів і виконує роль не тільки гальмівного фактора їх розвитку, але і активізує соціально-економічний розвиток територій, які знаходяться по обидві сторони на основі компенсаційності суспільно-географічного положення прикордонних регіонів. Транскордонний регіон - це сукупність прикордонних територій двох або більше держав із високим наявним (або плановим) рівнем прикордонного співробітництва.

Транскордонне об'єднання Єврорегіон "Буг", до складу якого входять Холмське, Люблінське, Замостське і Тарнобжеське воєводства Республіки Польща та Волинська область України, займає площу в 44,1 тис. кв. км (українська частина становить 45,8%). У межах єврорегіону знаходиться 5448 поселень, в тому числі 79 міських, 40% з яких припадає на українську частину.

Хоча окремі території єврорегіону відрізняються за рівнем розвитку ринкової економіки, він має також і багато спільних ознак. У регіоні недостатньо розвинута виробнича і соціальна інфраструктура. Тут є значні родовища корисних копалин, які мають міжнародне значення. Провідною галуззю господарства є промисловість. До її основних галузей відносяться харчова, легка і машинобудівна, виробництво будівельних матеріалів, лісова і деревообробна. Другою за рівнем розвитку галуззю господарства єврорегіону є сільське господарство. Має сприятливі умови для розвитку залізничний та автомобільний транспорт.

Транскордонне об'єднання Єврорегіон "Буг" має такі завдання: а) організувати та координувати узгоджені дії, що сприяють співробітництву між її членами в галузях економіки, науки, екології, культури та освіти; б) надавати допомогу у розробці конкретних проєктів транскордонного співробітництва, що становлять взаємний інтерес; в) сприяти розвитку добросусідських відносин між країнами-членами єврорегіону; г) визначати потенційні галузі багатостороннього співробітництва країн-учасниць; е) бути сполучною ланкою і сприяти співробітництву членів єврорегіону з міжнародними організаціями, установами та агенствами. Органами Єврорегіону "Буг" є: Рада, Президія, Секретаріат, Ревізійна комісія. Ці органи виконують координаційні, дорадчі і представницькі функції, що пов'язані з реаліза-

цією цілей і завдань Єврорегіону "Буг". Для вирішення визначених спільних завдань Рада створює постійні робочі групи, які в свою чергу можуть запрошувати експертів для опрацювання проблемних питань. У Єврорегіоні "Буг" працює п'ять робочих груп: територіального планування, комунікації і транспорту; охорони та відновлення стану природного середовища, а також ліквідації катастроф і стихійних лих; освіти, охорони здоров'я, культури, спорту і туризму; розвитку контактів між жителями, адміністративно-управлінської і господарської співпраці; інформації і бази даних. Фінансування діяльності структур, які необхідні для реалізації його цілей і завдань, забезпечується кожною стороною згідно окремо встановлених критеріїв.

Створення Єврорегіону "Буг" є позитивним фактором як з точки зору національних інтересів України в плані зміцнення стосунків із сусідніми державами і розширення мережі зв'язків у Центрально-Східній Європі, так і з позиції загально-європейських інтересів - у плані сприяння міжнародної стабільності в регіоні.

Зовнішньоекономічна діяльність Волинської області повинна бути спрямована на дедалі активнішу участь її в міжнародному (транскордонному) поділі праці. Важливим напрямком є взаємне фінансове сприяння будівництву промислових, сільськогосподарських, транспортних об'єктів. Із цією метою в м.Луцьку відкрито філіал Люблінського депозитно-кредитного банку.

Співробітництво в розвитку транспортної системи повинно ґрунтуватися на взаємозв'язаний комплексний її розвиток на території обох сторін. Актуальним є збільшення міжнародних переходів через кордон та доведення їх благоустрою до міжнародних стандартів, а також формування в Україні мережі так званого "інтермодального транспорту" - перевезення великих автомобілів разом із вантажем залізницею до спеціально обладнаних станцій. З цією метою створюється акціонерне товариство і спеціальна (вільна) економічна зона "Інтерпорт Ковель". Мета створення ВЕЗ "Інтерпорт Ковель" - стимулювання підприємництва, залучення інвестицій та впровадження нових технологій, форм і методів економічної діяльності, запозичення сучасного організаційного та управлінського досвіду, розширення зовнішньоекономічних зв'язків, активізація міжнародної торгівлі та збільшення товаропотоку з України та в зворотньому напрямку (експорт, імпорт) та транзитом, а також всього комплексу послуг переробки вантажів і завантаження діючих потужностей залізничного та автомобільного транспорту і досягнення завдяки цьому макроеконо-

мічного ефекту. Тут здійснюватимуться такі види діяльності: комплекс складських послуг та послуг з обробки вантажів; проведення експертиз; митно-брокерські послуги; транзитно-агентські та експедиторські послуги; страхування вантажів, транспортних засобів та персоналу; банківські послуги; консигнаційна торговельна діяльність; послуги зовнішнього зв'язку; технічне обслуговування автотранспорту; обслуговування технічного персоналу та водіїв автотранспорту тощо.

Проблеми і перспективи розвитку транскордонного співробітництва Волинського СГК в межах Єврорегіону "Буг". Однією з найважливіших проблем на сучасному етапі для Єврорегіону "Буг" є вироблення концепції його розвитку. Просторово-господарські проблеми по обидва боки кордону вимагають однакового чи наближеного їх розв'язання. Цілковитий збіг поглядів і концепцій є неможливий на етапі вироблення програми розвитку українсько-польського транскордонного регіону. Програма розвитку Єврорегіону "Буг" повинна окреслити його нове місце в економічному просторі України і Польщі, а також врахувати інтеграційні європейські процеси. Сторони повинні використати досвід країн Європейського Союзу. Важливого значення на цьому етапі набувають такі положення: врахування європейських інтеграційних процесів; ріст зв'язків між сусідами; переборення історичних упереджень; спільне розв'язання проблем у сфері охорони природи; приведення до єдиних норм цивільного адміністративного права; пристосування інфраструктурних систем транспорту, телекомунікації і енергетики до західних стандартів.

У цілому можна виділити декілька груп проблем, які характерні для Єврорегіону "Буг": 1) організація транскордонної діяльності (зміна ролі кордону, обладнання кордону, перерозподіл транскордонних потоків тощо); 2) економічні (створення регіональних центрів економічної активності); 3) підготовка кадрів. Підготовка організаторів діяльності єврорегіону, тобто спеціалістів-професіоналів із регіонального маркетингу і менеджменту, комерційної географії, географії бізнесу тощо є основною метою Міжнародного інституту суспільної географії і менеджменту Волинського університету; 4) правові; 5) розробка спільних проєктів; 6) культура і самовизначення. Адже чим більше населення стає самовизначатись національно, тим більше воно відмежовується, щодо зовнішніх культур. Тому важливим завданням є наближення культур різних народів. Етнічні групи повинні мати можливість зберігати свою мову і культуру. Однак, неможливо думати, що інтереси корінного населення і етнічних меншин можуть співпадати повністю. Ми вважаємо, що межі поширення етнічних

груп і державні кордони не повинні співпадати. Адже зміна останніх спричинила б багато негативних наслідків; 7) екологічні. Проблеми екології повинні займати чільне місце у всіх проектах, що будуть розроблятися у рамках єврорегіону; 8) наукове обґрунтування; 9) пропаганда досвіду роботи різних ланок єврорегіону, яку потрібно проводити не тільки серед суб'єктів єврорегіону, але і серед різних категорій і верств населення, починаючи зі школи.

Фактори територіальної організації Волинського СГК. У такій складній системі як обласний суспільно-географічний комплекс, що складається з декількох різноякісних підсистем, той чи інший компонент однієї підсистеми може виступати в ролі умов або факторів розвитку і територіальної організації будь-якого компонента другої підсистеми або всієї системи. Сукупному впливу умов і факторів всіх компонент (їх взаємозв'язкам) піддається весь СГК, особливо його основні форми (виробничі і соціальні комплекси).

Під факторами розуміється сила чи сукупність сил, які необхідні для здійснення певного суспільно-географічного процесу (диференціації, концентрації, агломерації, росту, структурних зрушень тощо). Тобто, фактори територіальної організації СГК - це сукупність нерівнозначних ресурсів, при використанні яких проявляється відношення між даним об'єктом і територією, яка визначає оптимальну (раціональну) з точки зору вибраних критеріїв і поставленої мети локалізацію об'єкта.

При сукупній дії різних факторів вплив кожного з них в окремоті втрачає свою однозначність. Послання взаємозв'язків, які є зовнішніми у відношенні до даного фактора, що визначає специфіку прояву дії останнього, іменуються умовами територіальної організації СГК.

При аналізі факторів СГК важливе поняття "ресурсний потенціал", який є сукупністю існуючих різномірних запасів і зв'язаний, перш за все, з характеристикою джерел ресурсів (природно-ресурсний, трудовий ресурсний тощо). Природно-ресурсний потенціал території (ПРПТ) визначається його загальною цінністю за всіма напрямками використання. Загальна цінність являє собою суму множин вихованої споживчої вартості одиниці природного ресурсу на продуктивність (обсяг) ресурсу всієї території, що є придатним до експлуатації в кожному з напрямків його використання із врахуванням коефіцієнтів якості. Для оцінки ПРПТ доцільно взяти сукупність найбільш важливих для даної території природних ресурсів: земельних, лісових, водних, мінерально-сировинних, рекреаційних. Сумар-

ний ПРП Волинського СГК становить 2,3 млн. гривнів (в перевірних цінах на 1.03.93 р.). Найбільшим ПРП володіють Горохівський, Ківерцівський, Луцький, Маневський і Ковельський адміністративні райони, на які припадає більше 41% ПРП області.

Структура ПРП області характеризується таким чином: на мінерально-сировинні ресурси припадає 1,0% вартості всіх природних ресурсів області, на водні - 18%, земельні - 56%, лісові - 16,1%, фауністичні - 0,4%, природно-рекреаційні - 8,5%. У цілому еколого-господарська система області збалансована за рівнем антропогенного навантаження і природною захищеністю (коефіцієнт абсолютної напруженості становить 4,86, відносної - 1,28).

Територіальна структура природних ресурсів повинна розглядатися у двох основних аспектах: компонентному і комплексному. Компонентне вивчення показує, що за композиційними особливостями розміщення ресурси поділяються на дві групи перервного (лінійно-кущові, ареально-зосереджені і ареально-зональні) і суцільного (характерний районний тип елементів) розміщення.

Одним із важливих чинників розвитку і територіальної організації господарства області є порівняно вигідне її суспільно-географічне положення, зокрема такі його види як соціально-, політико-, економіко-географічне, демографічне та інші види положення. Політико-географічне положення (ППП) слід розглядати через призму геопросторових стосунків обласного СГК з територіями і державами, які межують з ним. Із цієї точки зору Волинський СГК є периферійним в Україні, але характеризується центральністю в Європі. Волинь розташована в центральній частині світового поясу найвищого політичного і соціально-економічного розвитку. Позитивною стороною ППП області є сусідство з Польщею, оскільки вона є головними воротами для України в Західну Європу, а Волинь - це "з'єднувальний міст", через який пролягають найкоротші шляхи з СНД та України до країн Західної Європи, а також між країнами Балтійського та Чорноморського регіонів. Одна із головних рис економіко-географічного положення (ЕГП) - це прикордонне положення області в зоні контактної взаємодії і стику територіально-господарських структур України, Білорусі і Польщі, близькість до Європейського ринку. Феномен контактності положення області як прикордонного регіону України визначає соціально-економічну своєрідність території і дає потужний стимул для розгортання різних видів господарської діяльності. Положення області в цій зоні взаємодії може і повинно сприяти активній участі області в міжнародному і міжрайонному поділі та ін-

теграції праці, у транзитному транспортному обслуговуванні експортно-імпортних перевезень України. Особливості ЕГП території визначають область як транскордонний регіон, де здійснюється тісна взаємодія територіально-господарських структур сусідніх територій і держав-сусідів та міжнародна зовнішньо-економічна діяльність у різних формах. Оцінюючи можливості розвитку області як транскордонного регіону і вигідні сторони та особливості ЄГП території в умовах інтенсивних систем, можна виділити декілька важливих напрямків реалізації потенціалу географічного положення: розвиток експортних та імпорто-змінюючих виробництв на основі спеціалізації виробництва і кооперування із сусідніми територіями; створення на її території міжнародних господарських об'єктів; створення на території області спеціальних (вільних) економічних зон (ВЕЗ), технополісів і технопарків; налагодження багатостороннього співробітництва із сусідніми територіями в галузях промисловості, сільського і лісового господарства, рекреації і туризму; збільшення можливостей торгових і культурних обмінів, розширення і розвиток прикордонної торгівлі та інфраструктури; збільшення інтенсивності різноманітних контактів із сусідніми територіями на основі зручностей транспортно-географічного положення, посилення транспортної проникності кордонів та створення транзитних транспортних коридорів; раціональне і комплексне використання наявного в області рекреаційного і природно-ресурсного потенціалу.

Особливе значення серед факторів, що впливають на розвиток обласного ЄГК, належить населенню і людським ресурсам та їх розселенню. Станом на 1.01.96 р. у Волинській області проживало 1080 тис. чоловік (2% населення України). Середня густота населення - 53,4 чол. на 1 кв.км. Половина населення області у працездатному віці. Чисельність безробітних - 10,5 тис.чол.

Господарська діяльність населення, його громадське і особисте життя нерозривно пов'язані з відповідним характером розселення. У Волинській області існує п'ять типів територіальних систем розселення: внутрігосподарські (найважливіший елемент системи сільського розселення) - центральні садиби сільгоспідприємств; міжгосподарські, що об'єднують населення декількох сусідніх сільгоспідприємств (як правило селища міського типу); районні, що об'єднують навколо районного центру всі поселення даного району; міжрайонні, які об'єднують центри взаємопов'язаних адміністративних районів і обласна система розселення. Волинська обласна система розселення формується в складі Львівської регіональної системи. В її ме-

жах виділяються три міжрайонні (Луцька, Ковельська, Нововолинська), 13 районних і 7 міжгосподарських систем.

На сучасному етапі розвитку економіки України особливо важливе значення відіграв приватизація. У 1995 році у Волинському СГК в державних підприємствах, установах, організаціях та громадських об'єднаннях було зайнято 64,9% всіх працюючих, в підприємствах колективної власності - 28,4%, в господарствах особисто-підприємницької власності - 6,7%. На приватну власність припадало 19,7% загальної кількості підприємств і організацій області, колективну - 47,8%, державну - 32,3% (в тому числі на загальнодержавну - 10,2%, комунальну - 22,1%) та власність міжнародних організацій і юридичних осіб інших держав - 0,2%. На початок 1995 р. в області приватизовано 207 господарських об'єктів, 9622 квартири. На цей період було зареєстровано 568 селянських (фермерських) господарств, (що становило 1,8% від всіх фермерських господарств України), 2046 малих підприємств та 327 кооперативів.

Рациональна територіальна організація обласного СГК потребує врахування всіх груп факторів, які впливають на формування його структури, розвиток зв'язків і процес комплексотворення. В дисертаційній роботі зроблений аналіз, розвитку, господарства і бізнесу, маркетингу, попиту та пропозиції, транспорту, суспільної організації виробництва, науково-технічного прогресу, інформаційних ресурсів, рівня господарської освоєності території тощо.

Рівень розвитку і функціонально-компонентна структура Волинського СГК. Узагальнюючим показником і головним критерієм рівня розвитку обласного СГК є національний доход в розрахунку на душу населення. В 1994 р. у Волинському СГК він становив 130,3 млн.гривнів, тобто 120,0 гривнів на душу населення. Національний доход від промисловості склав 16,7 %, сільського господарства - 42,6%, будівництва - 8,5%, транспорту і зв'язку - 11,9%, торгівлі - 10,5%, матеріально-технічного постачання - 6,0%, заготівлі - 1,0%, інших галузей - 2,8%. За формами власності вироблений національний доход розподілявся таким чином: державна - 76,1%, колективна - 10,2%, змішана 6,9%, приватна - 6,7%, власність іноземних держав і інших суб'єктів - 0,007%. Національний доход Волинської області в Україні складав 1,7%.

Із 24 адміністративних областей і Республіки Крим Волинська область в Україні за територією займає 19 місце, кількістю населення - 24, обсягом промислової продукції - 25, виробництвом товарів народного споживання - 24, валовій продукції сільського господарств-

ва - 22, середньою забезпеченістю населення житлом в розрахунку на 1 мешканця - 21, забезпеченістю населення торговельною площею в магазинах роздрібної торгівлі - 17, перевезенням вантажів автомобільним транспортом - 23, за кількістю лікарів на 10 тис. населення - 17 тощо.

Важливим показником рівня розвитку обласного СГК є життєвий рівень населення. Тому пріоритетними у сфері добробуту на етапі подолання кризи є заходи щодо ліквідації падіння життєвого рівня нижче межі, після якої неминуче настає масове зубожіння населення. Другий етап - це стабілізація рівня життя на основі стабілізації національної та регіональної економіки. До третього етапу (за межами 2000 р.) відносяться заходи щодо поступового підвищення життєвого рівня на основі загального зростання особистих доходів та забезпечення їх реального змісту.

Функції компонент: природне середовище, населення і його розселення, виробнича сфера, сфера послуг та інфраструктура можуть бути визначені шляхом вивчення їх функціональних зв'язків. На їх основі у Волинському СГК сформувались такі міжгалузеві і галузеві комплекси: паливно-енергетичний, машинобудівний, будівельно-індустріальний, аграрно-промисловий, лісопромисловий, транспортний, комплекс сфери послуг (житлово-комунального і побутового обслуговування, торгівлі і громадського харчування, освітньо-виховний, оздоровчий, культурно-освітній, туристично-рекреаційний, інформаційно-комунікаційний, фінансово-кредитний, релігійних систем тощо).

Паливно-енергетичний комплекс являє собою єдину систему видобування паливно-енергетичних ресурсів, їх транспортування, зберігання, розподілу, використання і характеризується великою кількістю зв'язків зі всіма галузями господарства області. На нього припадає 8,3 % загального обсягу промислового виробництва. На території області функціонує вугільна промисловість і виробництво торфу, а також розвідані запаси природного газу. В даний час функціонує 9 шахт. Згідно з державною програмою на Волині закриттю підлягає 5 шахт, тому проводяться роботи щодо введення в дію 10-тої Нововолинської шахти потужністю 0,9 млн.т. В 1994 р. в області видобуто 1,2 млн.т кам'яного вугілля та 250 тис.т торфу. З метою покращення забезпечення області природним газом необхідно освоїти Локачинське газове родовище потужністю 4,5 млрд.куб.м. Електроенергія постачається від Добротвірської ДРЕС та Рівненської АЕС. Рівень використання електроенергії на комунально-побутові потреби у розрахунку на одного жителя області становить 67% від середнього

в Україні.

Машинобудівний комплекс є одним із провідних у компонентній структурі Волинського СГК. На нього припадає 11,7% загального обсягу промислового виробництва в області. Він відноситься до галузей спеціалізації. Основними завданнями його розвитку є: підвищення технічного рівня виробництва і конкурентоздатності продукції, структурна перебудова номенклатури продукції і відносин власності.

Будівельно-індустріальний комплекс включає промисловість будівельних матеріалів (12,6% загального обсягу промислового виробництва області) та капітальне будівництво. Результативність цього комплексу залежить від його адаптації до нової інвестиційної ситуації та ринкових відносин. Зараз у його розвитку характерними є істотні технічні та організаційні недоліки, усунення яких є важливе завдання сьогодення.

Аграрно-промисловий комплекс як основна структуроформуюча система зосереджує 45,7% валового продукту Волинської області і концентрує 36,4% кількості зайнятих працівників в народному господарстві. У Волинському СГК отримали розвиток такі спеціалізовані АПК: зернопродуктовий, цукробуряковий, плодоовочеконсервний, льонопромисловий, картоплепромисловий, м'ясопродуктовий, молокопродуктовий, птахопродуктовий. Подальший розвиток АПК області буде досягнуто шляхом удосконалення його територіальної організації. З цією метою необхідно: зміцнити кормову базу тваринництва; збільшити виробництво молока, свинини, цукрового буряка - в лісостеповій частині і яловичини, льону-довгунця та картоплі - в районах Полісся; раціоналізувати сировинні зони елементарних АПК різної спеціалізації; поглибити процес екологізації сільського господарства, харчової і переробної промисловості та обслуговуючих сфер комплексу тощо.

Лісопромисловий комплекс Волинського СГК включає лісозаготівлю, лісопереробні і лісообробні галузі. Його розвиток повинен спрямовуватись на вирішення таких основних проблем: здійснення реконструкції і модернізації діючих та спорудження нових підприємств, зокрема заводу деревноволокнистих плит паперової та сірникової фабрик; удосконалення структури галузі; прискорення розвитку прогресивних виробництв; збільшення випуску найбільш необхідних і ефективних видів продукції, підвищення якості і конкурентоспроможності виробів; раціональне використання лісосировинних ресурсів тощо.

Волинська область відноситься до регіонів із недостатньо розви-

нутою легкою промисловістю. Частка цієї галузі у легкій промисловості України складає лише 1,9%. З метою нарощення виробництва цієї галузі потрібно розвивати власну сировинну базу для текстильної промисловості, зокрема створити нове виробництво в м.Ковелі, прискорити процеси приватизації державних підприємств та формування мережі малих та спільних підприємств.

Транспортна система - це важлива ланка господарського комплексу області. До головних завдань її розвитку слід віднести: повне задоволення потреб господарства і населення у перевезеннях; досягнення світових стандартів якості транспортного обслуговування; забезпечення енергозбереження та зменшення шкідливого впливу транспорту на оточуюче середовище; формування та активне функціонування транспортної економічної зони в м.Ковелі.

Функціональна структура виробничих ланок СГК представлена галузями, що грунуються в функціональні ланки з певними виробничими циклами. За характером зв'язків виробництва в циклі визначається роль кожного з них в процесі виготовлення кінцевого продукту. Структура виробничих циклів, що формуються навколо одних і тих же базових виробництв, володіє певною стійкістю. Разом із тим в умовах різних регіонів такі цикли можуть характеризуватися певними відмінностями, наприклад, мати ту чи іншу кількість ланок по лінії "вертикальних" і "горизонтальних" зв'язків. У процесі виявлення циклів та інших форм поєднань галузей і виробництв у всіх ланках виробничої складової Волинського СГК визначено функціональну значимість окремих галузей і виробництв. Це дало можливість виділити головні (сільськогосподарське машинобудування і автомобілебудування, приладобудування, електротехнічна, підшипникова; виробництво м'яких покрівельних матеріалів; цукрова та м'ясо-молочна промисловість; меблеве виробництво; текстильна та швейна промисловість), супутні (виробництво металевих конструкцій, лісохімічна), додаткові (будівельно-шляхове і комунальне машинобудування; паркетне і деревоплитне виробництво; виробництво штучних шкір і взуття), базові (вирощування льону-довгуна, цукрового буряка, зерна, картоплі, розведення худоби і свиней; видобування глини, гіпсу, крейди, кам'яного вугілля, лісове господарство), обслуговуючі (ремонт обладнання і машин, електро-, тепло-і газопостачання), місцеві (виробництво цегли, місцевих сипучих тощо). Для їх виділення використовувались такі критерії: значення кожної з них у формуванні спеціалізованого комплексу; рівень участі в географічному поділі праці; вплив на формування виробничо-територі-

альних поєднань.

На сферу послуг припадає 32% господарського комплексу Волинської області. У функціонально-галузевій структурі сфери послуг найбільша частка (51,1%) належить матеріально-побутовому блоку галузей. Друге місце посідає культурно-освітній (30,8%), третє - лікувально-оздоровчий (17,7%) блоки.

Однією з найважливіших проблем соціально-економічного розвитку області є житлово-комунальне господарство. На 1994 рік житловий фонд області складав 19,2 млн.кв.м загальної площі, що становило 17,6 кв.м на одного жителя. Забезпеченість населення підприємствами побуту в розрахунку на 1000 жителів складає 1,8 одиниць. В області не задовільняється попит населення на послуги з ремонту взуття, швейних і трикотажних виробів, складної побутової техніки, меблів з пошиття взуття тощо. Розвиток побутового обслуговування населення області буде направлено на вирішення таких завдань: корінне покращення якості і культури обслуговування населення; зміцнення матеріальної бази підприємств сфери послуг; раціональне розміщення сітки підприємств і організацій сфери послуг.

Торгівля здійснює роль посередника між виробником і споживачем. В області нараховується понад 3,3 тис. підприємств торгівлі та 1,3 тис. підприємств громадського харчування. В загальній структурі товарообігу продовольчі товари складають 44,7%. Одним із важливих завдань цього комплексу є роздержавлення чи приватизація закладів торгівлі та громадського харчування. В 1994 р. в загальному обсязі роздрібного товарообороту, включаючи громадське харчування на приватну форму власності припадало 6,4%, колективну - 39,1%, державну - 37,3; та змішану - 17,2%.

Первинна ланка системи освіти - дошкільне виховання дітей. У Волинській області працює 480 дитячих дошкільних закладів, в яких виховується 33 тис. дітей. В області нараховується 858 загально-освітніх шкіл, в яких навчається 165,5 тис. учнів. Навчання здійснює 14 тис. вчителів.

Медичну допомогу населенню Волинської області надають 4,1 тис. лікарів і 13,0 тис. осіб середнього медичного персоналу. Тут функціонує 62 лікарняних заклади, в яких нараховується 14,2 тис. лікарняних ліжок.

Культурно-освітню роботу серед населення області проводить 813 масових бібліотек, 899 клубних закладів, 2 професійних театри та 7 музеїв. За насиченістю закладів культури область займає одне з провідних місць в Україні. В області працює 30 музичних та 2 художні

школи. Основне завдання, що стоїть перед закладами культури області - підвищення якості культурного обслуговування населення, розширення сфери послуг та охоплення ними всіх верств і прошарків населення.

Функціонально-компонентна структура територіальної релігійної системи - це поєднання різних елементів релігійного життя певної території, включаючи самі конфесії та набір різного роду релігійних підструктур допоміжних і обслуговуючих елементів. На території області функціонує 806 релігійних громад сімнадцяти конфесій 2 духовних навчальних заклади, 4 обласних релігійних управління, 3 монастирі, 2 місії, 249 недільних шкіл тощо.

У туристично-рекреаційному комплексі області функціонує 86 баз відпочинку, два заклади готельного типу та 16 літніх позаміських дитячих таборів. Значний розвиток отримав бізнесовий та аматорський (мисливство, рибальство) туризм.

Інформаційно-комунікаційний комплекс включає поштово-телеграфну, телефонну, радіотелевізійну, рекламну служби, телекс, факс та інші комунікаційні мережі.

Фінансово-кредитний комплекс Волині нараховує 365 установ Ощадбанку та 15 комерційних банків і філій, що обслуговують населення.

Соціальний захист забезпечує утримання за рахунок суспільства непрацездатного населення на основі надання йому грошових та натуральних виплат, різноманітних послуг. У Волинській області пенсії отримують близько 280 тис. жителів, з яких 71% - за віком, 15% - за інвалідністю, 9% - у зв'язку з втратою годувальника, 5% - з інших причин.

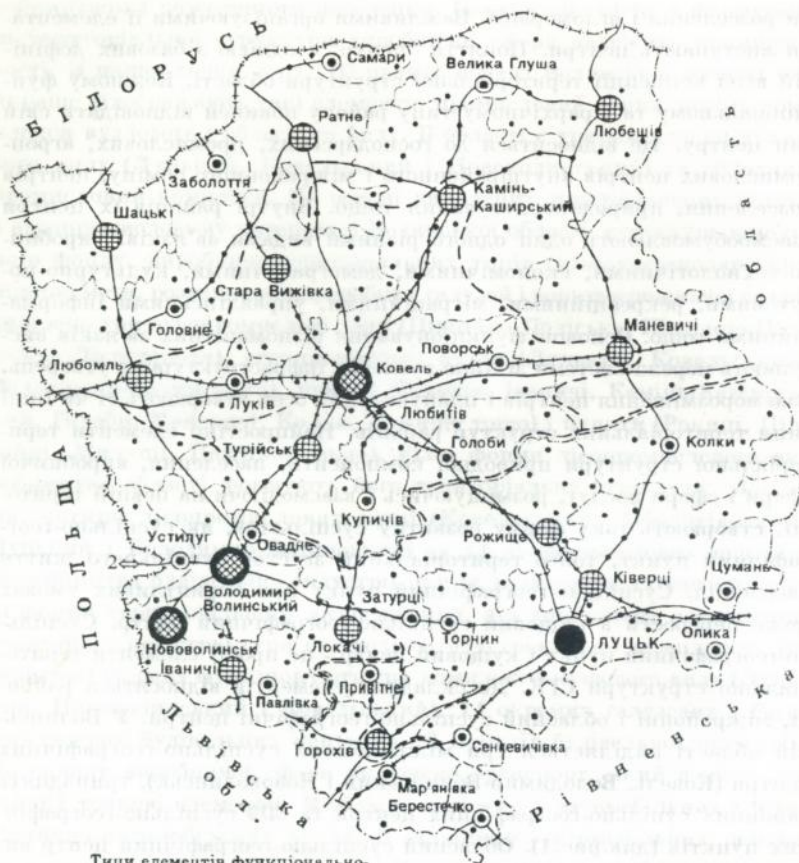
Функціонально-територіальна структура Волинського СГК. Територіальна структура обласного СГК - це внутрішня стійка форма територіальної організації, що проявляється у єдності стійких взаємовідносин між його основними територіальними елементами. Найважливішим аспектом її аналізу є виявлення і вивчення територіальних структур окремих функціональних блоків господарства, а потім вже на рівні географічного синтезу виникає складне і багатоаспектне уявлення про цілісну ТС господарства, що відображає якісну особливість цілого, незводимого до суми окремих частин. Дуже важливою є територіально-виробнича структура, під якою розуміється територіальна сукупність елементів промислового, сільськогосподарського виробництва, сфери послуг. Через цю структуру здійснюються безпосередні взаємозв'язки природних ресурсів, сфери послуг із ви-

робництвом і розселенням населення. Центральне місце у формуванні територіальної структури виробничої сфери належить промисловості. З нашої точки зору, ТС промисловості Волинської області найкраще відображають такі елементи: промисловий пункт, центр, комплекси вузлового і обласного виду. В області є три комплекси вузлового виду (Луцький, Ковельський і Нововолинський) та обласний промисловий комплекс. На основі виявлених територіальних відмін в агропромисловому потенціалі Волинської області, структурі земельного фонду, виробничо-територіальних типів сільськогосподарських підприємств, розміщенні переробних галузей і торговоспоживчої сфери виділено три агропромислові зони (Північно-Подільська, Південно-Подільська, Лісостепова), агропромислові вузли (Луцький, Ковельський, Володимир-Волинський), центри (Горохів, Іваничі, Камінь-Каширський, Голоби, Маневичі, Колки, Рожище тощо) і пункти (Рокині, Підгайці, Милуші, Павлівка тощо). Різні форми лісопромислового виробництва області формують його територіальну структуру. Зокрема, чотири лісопромислових кущі (Ковельський, Заболотівський, Луцький і Володимир-Волинський) та 11 лісопромислових центрів. Виробництва будівельної індустрії при їх розміщенні створюють різні форми територіального зосередження, які виступають елементами територіальної структури будівельно-індустріального комплексу. На території області функціонують три комплекси кущового виду (Луцький, Нововолинський і Ковельський), 14 окремих галузевих і багатогалузевих будівельних центрів і 13 пунктів будівельної індустрії. До складу виробничої сфери включено транспорт, який формує лінійні і точкові елементи. В області виділено 6 автомобільних і 6 залізнично-автомобільних вузли, 8 залізнично-автомобільних центри та 4 політранспортні магістралі. Дослідження територіальних послань підприємств і закладів сфери послуг у Волинській області дозволили виділити елементи функціонально-територіальної структури, які можна віднести до таких типів: первинні пункти обслуговування - 732 населених місця, місцеві центри обслуговування - 258 центрів, міжгосподарські центри обслуговування - 21 поселення, центри адміністративних районів - 13 елементів, міжрайонні вузли обслуговування - Ковель, Нововолинськ, Володимир-Волинський (функцію міжрайонного вузла виконує також Луцьк), обласний вузол обслуговування - м.Луцьк.

На рівні мікрогеографічних досліджень елементами територіальної структури області виступають дискретні утворення: промислові пункти, вузли, транспортні вузли, населені пункти, локальні систе-

ми розселення і агломерації. Важливими організуючими її елементами виступають центри. Поняття "центр" є однією з базових дефініцій всієї концепції територіальної структури області. Кожному функціональному та ієрархічному типу району повинен відповідати свій тип центру. Це відноситься до господарських, промислових, агропромислових центрів внутрірайонного і міжрайонного обміну, центрів розселення, природокористування тощо. Внутрі районів їх центри взаємообумовлюють один одного різними видами зв'язків: виробничо-технологічними, економічними, демографічними, культурно-побутовими, рекреаційними, міграційними, управлінськими інформаційними тощо. Основою функціонування різноманітних зв'язків виступають мережі-системи лінійно-вузлових інфраструктурних утворень. Взаєморозміщення центрів і планувальних осей утворюють ті чи інші типи територіальних структур районів. Найпростіші елементи територіальної структури природної компоненти, населення, виробничої сфери і сфери послуг, розміщуючись і взаємодіючи на певній території, створюють таку форму розвитку суспільства, як суспільно-географічний пункт, тобто територіальний згусток суспільного життя населення. Суспільно-географічний пункт при сприятливих умовах може перерости в кущовий суспільно-географічний центр. Суспільно-географічний пункт і кущовий центр - це прості елементи територіальної структури СГК. До складних елементів відносяться районні, міжрайонні і обласний суспільно-географічні центри. У Волинській області виділяється три міжрайонних суспільно-географічних центри (Ковель, Володимир-Волинський і Нововолинськ), тринадцять районних суспільно-географічних центрів та 309 суспільно-географічних пунктів (див.рис.1). Обласний суспільно-географічний центр виконує також функції міжрайонного центру.

Функціонально-управлінська структура Волинського СГК. Системи управління обласним суспільно-географічним комплексом і його підсистеми зводяться до наступних операцій: вивчення та врахування сучасного стану, прогнозування і планування, виконання і контроль. Вивчення дає можливість оцінити сучасний стан розвитку об'єкту; прогнозування і планування визначають мету і завдання розвитку; виконання включає використання засобів господарського впливу, спрямованих на досягнення поставлених завдань, а також засобів опосередкованого впливу на кожну господарську одиницю; контроль дає можливість визначити рівень досягнення поставленої мети, а також дозволяє оцінити діяльність кожної ланки самої системи управління. Функціонально-управлінська структура охоплює

Типи елементів функціонально-територіальної структури

- обласний суспільно-географічний центр
- міжрайонний суспільно-географічний центр
- районний суспільно-географічний центр
- купцовий суспільно-географічний центр
- суспільно-географічний пункт

Зони впливу елементів функціонально-територіальної структури

- міжрайонних суспільно-географічних центрів
- районних суспільно-географічних центрів
- купцових суспільно-географічних центрів

Шляхи сполучення

- залізниця
- автомобільні дороги

Кордонні переходи

1↔ Ягодин - Дорогуськ 2↔ Устидуг - Зосін

Рис. 1. Функціонально-територіальна структура Волинського суспільно-географічного комплексу

п'ять видів управління обласним суспільно-географічним комплексом: загальне, економічне, соціальне, політичне, духовне, культурне, релігійне тощо.

Під управлінням розуміється упорядкування системи, приведення її у відповідність до суспільно-географічних законів і закономірностей, які діють у даному середовищі. Кожна з управлінських систем поділяється на дві підсистеми: керовану і керуючу. Їх у СГК називають об'єктом і суб'єктом управління. Проблема наукового управління суспільством має ряд територіальних аспектів. Вона передбачає вироблення певної політики держави і прогнозування.

Адміністративна область - основна ланка територіального управління. Саме на рівні області забезпечується безперервне функціонування всієї системи господарства країни. В територіальній організації суспільства регіональні системи обласного рівня сформувались в її центральне, вузлове ядро. В ньому проблеми поєднання територіального і галузевого управління проявляються в найконцентрованішому і досконалому вигляді.

Радикальні зміни в розвитку господарства неможливі без перебування виробничих відносин, а вони в свою чергу залежать від якісних зрушень в економічному мисленні. Дуже важливим і багатоплановим є механізм реалізації власності. Тут тісно переплітаються економічні форми і методи з процесами соціально-політичного і духовного життя народу. Тому не можна досягти успіху не замінивши структуру управління. Шлях до цього лежить через акціонування, оренду, приватизацію, створення ринку ресурсів і продуктів. Основна економічна перевага ринкової системи полягає в її постійному стимулюванні ефективності виробництва.

Стратегія розвитку Єврорегіону "Буг". Єврорегіон "Буг" поки що є на початковому етапі свого формування, тому стратегія його розвитку повинна включати такі основні сфери цілей і дій:

- 1) сфера бізнесу: орієнтація підприємств на ринки іншої сторони і на кооперацію з ними; вільний рух товарів, капіталу, робочої сили; розвиток виробничої і ринкової інфраструктури; обмін інформацією.
- 2) сфера господарського розвитку: посилення інтеграції, розвиток комунікацій і зв'язку; формування регіональних транскордонних систем технічної інфраструктури; створення інтеграційного економічного простору; інтеграція поселенських систем; розвиток і вдосконалення інтеграції рекреаційної бази.
- 3) сфера суспільної інтеграції: охорона навколишнього природного середовища і співробітництво в галузі екології; охорона культур-

них надбавь і розвиток інтеграції у сфері культури; співробітництво у сфері освіти і науки; інтеграція систем соціального забезпечення; охорона права і громадського порядку; охорона здоров'я; розвиток інтеграції і контактів в інших сферах.

Концепція і перспективи розвитку Волинського СГК. Метою розвитку господарства області є забезпечення невідного підвищення рівня та якості життя населення, активна мотивація до трудової та підприємницької діяльності, створення сприятливих умов для всебічного розвитку людини, систематичне зростання ефективності виробництва у всіх галузях економіки, якнайшвидшого пристосування основних виробничих об'єктів до ринкових умов господарювання. При цьому до 2010 р. на базі відповідних структурних змін у матеріальному виробництві, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективного використання ресурсного та науково-технічного потенціалу повинні бути створені докорінні позитивні зрушення в соціально-економічній ситуації області. У їх числі: створення умов для формування господарського комплексу області як відкритої системи ринкового типу; гарантія наближення рівня життя населення до європейських соціальних стандартів; забезпечення підприємствам та підприємцям області умов рівноправного партнерства в світовому економічному спілкуванні; поліпшення екологічного стану території області тощо. Практичне використання вказаної мети та головних концептуальних напрямків дозволить створити високоефективну соціально орієнтовану економіку.

До пріоритетів розвитку Волинського СГК на період до 2010 року слід віднести такі: поліпшення демографічної ситуації; розвиток соціальної інфраструктури малих міст і сіл; розвиток інтенсивного землеробства; організація зон розвинутого м'ясного тваринництва; завершення конверсії підприємств військово-промислового комплексу; створення можливостей для розвитку господарства на забруднених радіонуклідами територіях; пом'якшення територіальних диспропорцій у господарському розвитку; орієнтація підприємств легкої та харчової промисловості на виробництво продукції з місцевої сировини; реконструкція осушувальних систем, відродження деяких річок та озер; перепрофілювання екологічнонебезпечних підприємств на технології, що не знищуватимуть природи; використання історико-культурної спадщини у виховній, культурно-освітницькій роботі і розширення туристської діяльності; розвиток взаємовигідних економічних зв'язків з партнерами в інших областях України та зарубіжними країнами, особливо в оводствами Республіки Польща, які входять

до транскордонного об'єднання Єврорегіон "Буг".

Структурна трансформація економіки Волинської області передбачає прискорене створення найновіших виробництв та оновлення традиційних галузей, в першу чергу у промисловості та сільському господарстві, технічне відставання яких все більше стримує економічний розвиток. Це забезпечить зростання виробництва та експорту традиційних товарів, а також створення нових, які дозволять місцевим виробникам конкурувати на внутрішньому та зовнішньому ринках. Умовами здійснення структурної перебудови області є узгодження запроваджуваних реформ із програмами соціально-економічного розвитку України.

Передбачається три етапи структурної перебудови господарства Волинської області. На першому етапі (до 2000 р.) йтиме нарощування інвестиційних можливостей області за рахунок селективного підходу до розвитку галузевого виробництва. На другому етапі (2000-2005 рр.) здійснюватиметься прискорений перехід до ресурсозберігаючих технологій у базових галузях промисловості з паралельним вдосконаленням їх структури. На цьому етапі інвестиційна діяльність має отримати всебічний розвиток, створяться умови для масштабного технічного переозброєння господарства. Завданням третього етапу (2006-2010 рр.) є подальша мобілізація створених інвестиційних ресурсів для широкого тиражування нововведень і переводу всієї економіки області на нові технології і нову організацію виробництва.

Згідно з розрахунками частка Волинського СГК у валовому внутрішньому продукті України дещо зростатиме. Випереджаючими темпами розвиватиметься промисловість, транспорт і зв'язок, торгівля, матеріально-технічне постачання, заготівля, інформаційно-обчислювальне обслуговування, питома вага яких на кінець періоду значно зросте. Частка сільськогосподарського виробництва зменшиться з 31,3 до 29,5%. Національний дохід в області збільшиться майже в 1,4 рази. В його структурі зросте частка чистої продукції промисловості, будівництва, транспорту, зв'язку, торгівлі, заготівель, хоча провідна роль залишиться за аграрним сектором. Приріст чистої продукції аграрного сектору економіки до 2000 р. відбуватиметься при абсолютному скороченні матеріальних затрат.

Важлива роль у зростанні валового суспільного продукту та національного доходу області належатиме удосконаленню територіальної організації виробництва. Формування і розвиток виробничо-територіальних комплексів різного масштабу і типу у Волинській області в

нових умовах господарювання повинен здійснюватись під впливом створюваних територіально-господарських асоціацій, концернів, консорціумів та інших асоційованих виробничих структур. Вони повинні взяти на себе роль організаційних осередків щодо трансформації територіально-виробничих утворень. Новою формою територіальної організації господарства області в умовах ринкових відносин станом створювана спеціальна (вільна) економічна зона (ВЕЗ) "Інтерпорт Ковель" та створення "Агрополіса" (площею не менше 500 га), в якому будуть зосереджені найновіші агротехнічні й організаційно-технологічні засоби аграрного і промислово-переробного виробництва.

Виходячи з реалій сучасного економічного стану, що склався в Україні, а також враховуючи регіональні особливості соціально-економічного розвитку Волинського СГК, в перспективі можливі такі основні етапи здійснення заходів та проєктів соціально-економічного розвитку області:

1) 1996-2000 рр. - етап пристосування економіки і населення області до нових ринкових умов господарювання, адекватної їм структури господарського комплексу, припинення спаду виробництва в основних секторах та галузях економіки;

2) 2001-2005 рр. - етап докорінних структурних змін в економіці області, забезпечення стабільних темпів економічного росту в основних галузях господарства, істотне підвищення рівня життя всіх верств населення області;

3) 2006-2010 рр. - етап завершення формування оптимально збалансованої за ресурсами та можливостями структури господарства області, забезпечення прискорених темпів економічного росту, досягнення стандартів рівня життя населення високорозвинутих країн із ринковою економікою.

В дисертації містяться конкретні завдання й параметри розвитку всіх складових Волинського суспільно-географічного комплексу. Практична їх реалізація зможе створити необхідні організаційні, правові та економічні умови для комплексного розвитку області, ефективного використання місцевих ресурсів і на цій основі у перспективі істотно поліпшити умови життя населення та підвищити ефективність використання господарського потенціалу за рахунок його науково обгрунтованої територіальної організації.

Положення і висновки дисертації висвітлені в таких основних публікаціях автора:

І. Монографії і брошури

1. Єврорегіон Буг. Обласний суспільно-географічний комплекс: теорія, методика, практика. - К.: ІСД МО, 1996. - 22,6 др. арк.
2. Территориальная организация легкой промышленности западных областей Украинской ССР. - Луцк: ЛГПИ, 1985. - 8,0 др.арк. Деп. в УКР НИИНТИ Госплана УССР, N 2238 Ук-85.
3. Агропромышленный комплекс административного района (структура, функционирование, развитие) - Луцк: ЛГПИ, 1987. - 9,4 др.арк. Деп. в ВНИИТЭИ Агропром, N 140 ВС - 88 (у співавторстві).
4. Обласной общественно-территориальный комплекс: исследование и управление. - Луцк: ЛГПИ, 1990. - 11 др.арк. - Деп. в УкрНИИТИ 18.05.90, N 865-Ук90.
5. Функционально-компонентная структура Волынского общественно-географического комплекса. - Луцк: ЛГПИ, 1990. - 11,3 др.арк. - Деп. в УкрНИИТИ 22.11.90, N 1875-Ук9.
6. Территориальная организация агропромышленного комплекса Волынской области. - Луцк: ЛГПИ, 1990. - 13,8 др.арк. Деп. в ВНИИТЭИ агропрома, N 72 ВС-91 (у співавторстві).
7. Проблеми розвитку легкої промисловості західних областей України. -Луцк: "Знання" (Вол.орг.), 1981. - 1,8 др.арк.
8. Развитие Волынского народнохозяйственного комплекса. - Луцк: Знание (Вол.орг.), 1982.-2,0 др.арк.(у співавторстві).
9. Структура Волынского агропромышленного комплекса. - Луцк: Знание (Вол.орг.), 1983. - 1,8 др.арк. (у співавторстві).
10. Промышленность города Луцка. - Луцк: ЛГПИ, 1984. - 5,4 др.арк. (у співавторстві).
11. Хозяйственный комплекс города Луцка. - Луцк: Знание (Вол.орг.), 1984. - 1,5 др.арк. (у співавторстві).
12. Аграрно-промышленный комплекс Волыни. - Луцк: Вол.обл. Совет НТО УССР, 1985. - 3,2 др.арк. (у співавторстві).
13. Вопросы развития районных агропромышленных комплексов Волынской области. - Луцк: Знание (Вол.орг.), 1986. - 1,0 др.арк. (у співавторстві).
14. Использование экономической оценки земли в планировании развития районных агропромышленных комплексов Волынской области. - Луцк: Вол.обл.Совет НТО УССР, 1986. - 2,3 др.арк.(у співавторстві).
15. Территориальная организация транспорта Волынской области.

ти. - Луцьк: ЛГПІ, 1988. - 2,8 др.арк. Деп. УкрНИНТИ 14.02.89, N 587-Ук89.

16. Топливно-енергетический комплекс Волинской области. - Луцьк: ЛГПІ, 1988. - 2,2 др.арк. - Деп. УкрНИНТИ 14.02.89, N 586-Ук89.

17. Строительно-индустриальный комплекс Волинской области. - Луцьк: ЛГПІ, 1989. - 2,9 др.арк. - Деп. в ВНИИС 22.04.89, N 10041.

18. Природопользование в промышленном комплексе Западного Полесья УССР. - Луцьк: ЛГПІ, 1989. - 1,8 др. арк. - Деп. в УкрНИНТИ 18.02.90, N 73-Ук90.

19. Природопользование в транспортной системе Западного Полесья УССР. - Луцьк: ЛГПІ, 1989. - 0,8 др.арк. - Деп. в УкрНИНТИ 12.02.90, N 204-Ук90.

20. Географія Волинської області. - Луцьк: ЛДПІ, 1991. - 9,6 др.арк. (у співавторстві), - власне авторських - 2,4 др.арк.

II. Підручники і навчальні посібники

21. Вступ до економічної і соціальної географії (основи теорії). - К.: НМК ВО, 1993. - 10,5 др.арк.

22. Лекції з економічної і соціальної географії СРСР. - Луцьк: ЛДПІ, 1991. - ч. 1. - 14,5 др.арк.(у співавторстві), - власне авторських - 7,5 др.арк.

23. Лекції з спецкурсу "Методи і методика економіко-географічних досліджень". - Луцьк: ЛДПІ, 1991. - 6,4 др.арк.

24. Методические рекомендации комплексного исследования территориальной организации отрасли промышленности района. - Луцьк: ЛГПІ, 1981. - 5,0 др.арк.

25. Вивчення своєї області на уроках географії (Волинська область). - Луцьк: ЛДПІ, 1984. - 3,5 др.арк. (у співавторстві).

III. Статті в наукових збірниках

26. Вопросы территориальной организации легкой промышленности западных областей УССР //Экономическая география. - Киев: Вища школа, 1981. Вып.31. - 0,4 др.арк.

27. Факторы территориальной организации легкой промышленности западных областей Украины //Экономическая география. - Киев: Вища школа, 1982. Вып.32. - 0,5 др.арк.

28. Волинская область (экономико-географическая характеристика) //Экономическая география. - Киев: Вища школа, 1984. Вып.36. - 1,0 др.арк.(у співавторстві).

29. Вопросы рационального использования природных ресурсов Вольнской области // Географические основы регионального природопользования. - Киев: Наук. думка, 1984. - 0,1 др.арк. (у співавторстві).

30. Методика исследования территориальной организации легкой промышленности экономико-географического района // Экономическая география. - Киев: Вища школа, 1986. Вип. 38. - 0,5 др.арк. (у співавторстві).

31. Территориальная организация легкой промышленности западных областей УССР и основные направления ее совершенствования // Экономическая география. - Киев: Вища школа, 1987. Вип. 39. - 0,5 др.арк. (у співавторстві).

32. Экономическая оценка земель и ее использование в планировании агропромышленными комплексами (на примере Вольнской области). // Природно-ресурсный потенциал горных районов Кавказа. - Грозный: Чечено-Ингушский госуд. ун-т, 1988. - 0,1 др.арк. (у співавторстві).

33. Картографическое моделирование хозяйственного комплекса административной области для целей территориального планирования // Картография и научно-технический прогресс. - Л.: АН СССР, 1988. - 0,1 др.арк. (у співавторстві).

34. Вопросы территориальной организации промышленности административной области // Повышение эффективности функционирования хозяйственного комплекса Вольнской области. - Луцк: ГО УССР (Вол. отд.), 1988. - ч. I. - 0,8 др.арк.

35. Эффективность осушительных мелиораций в условиях интенсификации сельскохозяйственного производства (на примере Вольнской области) // Экологические и экономические аспекты мелиорации. - Таллин: АН ЭССР, 1988. т. II. - 0,1 др.арк. (у співавторстві).

36. Вольнская область. Народногосподарський комплекс // Географічна енциклопедія України. Т. I. - Київ: УРЕ, 1989. - 0,3 др.арк. (у співавторстві).

37. Вопросы территориального планирования взаимодействия населения и окружающей природной среды на уровне административной области // Экология-народонаселение-расселение: теория и политика. - Л.: ГО СССР, 1989. - 0,1 др.арк. (у співавторстві).

38. Природно-ресурсный потенциал Вольнской области // Природопользование в Вольнской области. - Луцк: ГО УССР (Вол. отд.), 1990. - 2,6 др.арк.

39. Социально-экономическое развитие // Атлас Вольнской области.

ти. - М.: ГУГК СССР, 1990. - 0,2 др.арк. (у співавторстві).

40. Методи дослідження, прогнозування і планування обласного суспільно-географічного комплексу // Сучасні географічні проблеми Української РСР. - Київ: АН УРСР, 1990. - 0,1 др.арк. (у співавторстві).

41. Врахування екологічного чинника у прогнозуванні розвитку обласного суспільно-географічного комплексу // Проблеми раціонального використання, охорони та відтворення природно-ресурсного потенціалу Української РСР. - Чернівці: АН УРСР, 1991. - 0,1 др.арк.

42. Атлас Волинської області. - М.: Держгеодезія СРСР 1991. - С.24-26.

43. Екологічні аспекти розвитку Волинського суспільно-географічного комплексу // Економічна та соціальна географія. - К.: Либідь, 1992. Вип.44 - 0,5 др. арк.

44. До питання ресурсного потенціалу регіонального суспільно-географічного комплексу // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону. - Луцьк, 1993. - 0,1 др.арк.

45. До питання розвитку транскордонного співробітництва на регіональному рівні // Проблеми географії України. - Львів: ЛДУ, 1994. - 0,1 др.арк. (у співавторстві).

46. Дослідження обласного суспільно-територіального комплексу // Економічна географія. - К.: Либідь, 1991. Вип.43. - 0,5 др.арк.

47. Обласний суспільно-географічний комплекс (питання методології і теорії) // Економічна і соціальна географія Волині. - Луцьк: ЛДПІ, 1992. - Вип.1. - 1,2 др.арк.

48. Структура природно-ресурсного потенціалу Волинської області // Економічна та соціальна географія Волині. - Луцьк: ЛДПІ, 1992. - Вип.1. - 0,5 др.арк. (у співавторстві).

49. Зовнішньоекономічна політика України та проблеми транскордонного співробітництва в межах Єврорегіону Буг // Єврорегіон Буг: Економічна і соціальна географія Волині. - Луцьк: МІСГІМ, 1995. - Вип.2. - 1,2 др.арк.

50. Єврорегіон Буг: проблеми становлення і розвитку // Єврорегіон Буг: Економічна і соціальна географія Волині. - Луцьк: МІСГІМ, 1995. - Вип.2 - 1,8 др.арк.

51. Проблеми розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Республікою Польща на регіональному рівні // ВП з'їзд Українського географічного товариства. - К: УГГ, 1995. - 0,2 др.арк.

52. Фактори формування і розвитку обласного суспільно-геогра-

фічного комплексу //Економічна і соціальна географія. - К: Либідь, 1995. -Вип.46. - 0,5 др.арк.

53. Перспективи розвитку співробітництва в рамках транскордонного об'єднання Єврорегіон "Буг" //Єврорегіон Буг: проблеми і перспективи транскордонного співробітництва. - Луцьк, 1996. - 0,5 др.арк. (у співавторстві).

ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. Теоретико-методологічна концепція функціонування і розвитку обласного суспільно-географічного комплексу	12
1.1. Адміністративна область як суспільно-географічний комплекс	12
1.2. Структура обласного суспільно-географічного комплексу	19
1.3. Методи дослідження та прогнозування розвитку обласного суспільно-географічного комплексу.....	27
РОЗДІЛ II. Транскордонне співробітництво Волинського суспільно-географічного комплексу	51
2.1. Вплив транскордонного співробітництва в Європі на розвиток Волинського суспільно-географічного комплексу	51
2.2. Зовнішньоекономічна політика України та її вплив на розвиток Волинського суспільно-географічного комплексу	68
2.3. Транскордонне співробітництво Волинського суспільно-географічного комплексу	81
2.4. Проблеми і перспективи розвитку транскордонного співробітництва в межах Єврорегіону"Буг".....	97
РОЗДІЛ III. Умови, ресурси і фактори розвитку Волинського суспільно-географічного комплексу	105
3.1. Природно-географічні	106
3.2. Суспільно-географічні	138
РОЗДІЛ IV. Функціональна структура Волинського суспільно-географічного комплексу	160
4.1. Рівень розвитку Волинського суспільно-географічного комплексу	160
4.2. Функціонально-компонентна структура	162
4.3. Функціонально-територіальна структура	230

4.4. Функціонально-управлінська структура	283
РОЗДІЛ V. Перспективи розвитку Волинського суспільно-гео-	
графічного комплексу	289
5.1. Прогнозування розвитку обласного суспільно-	
географічного комплексу	289
5.2. Концепція розвитку Волинського суспільно-гео-	
графічного комплексу	294
5.3. Основні завдання й параметри розвитку Волин-	
ського суспільно-географічного комплексу	306
ВИСНОВКИ	320
ЛІТЕРАТУРА	325
ДОДАТОК	337

Луцишин П.В. Территориальная организация Волынского общественно-географического комплекса. Диссертация на соискание ученой степени доктора географических наук по специальности 11.00.02 - экономическая и социальная география, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, 1996.

В диссертации раскрыто сущность, структуру, особенности и факторы формирования и развития обласного общественно-географического комплекса (ОГК). Предложены методы исследования его структурных характеристик. Определены цели, функции, модели и направления европейского трансграничного сотрудничества, выявлено проблемы его развития в пределах Еврорегиона "Буг". Разработано основные направления развития Волынского ОГК. Выделено три этапа реализации мероприятий и проектов социально-экономического развития области до 2010 года.

Lutsyshyn Peter V. Spatial organization of the Volhyn social-geographic complex. Dissertation for the search of the scientific degree of doctor of the geographic sciences on the speciality 11.00.02 - economic and social geography, Kyiv national University by Taras Shevchenko, Kyiv, 1996.

In the dissertation there are explained the substance, the structure, the peculiarities and factors of the formation and development of the regional social-geographic complex. There are offered the methods of research of its structural characteristics. There are defined the aims, functions, models and directions of the european transfrontier cooperation, there are also disclosed the problems of its development within the Euroregion "Bug". There are worked out the basic directions of the development of the Volhyn regional social-geographic complex. There are marked out three stages of the realization of the social-economic development projects of the region to the year 2010.

Ключові слова: територіальна організація, обласний суспільно-географічний комплекс, функціонально-компонентна і функціонально-територіальна структури, транскордонне співробітництво, єврорегіон, концепція соціально-економічного розвитку.

В дисертації розглянуто питання формування та розвитку економічного потенціалу регіону в умовах трансформації економіки України. Автор аналізує вплив різних факторів на економічний розвиток регіону, зокремові, демографічних, соціальних, культурних та природних. Також розглянуто питання формування економічного потенціалу регіону в умовах трансформації економіки України. Автор аналізує вплив різних факторів на економічний розвиток регіону, зокремові, демографічних, соціальних, культурних та природних.

Дисертація розглядає питання формування та розвитку економічного потенціалу регіону в умовах трансформації економіки України. Автор аналізує вплив різних факторів на економічний розвиток регіону, зокремові, демографічних, соціальних, культурних та природних. Також розглянуто питання формування економічного потенціалу регіону в умовах трансформації економіки України. Автор аналізує вплив різних факторів на економічний розвиток регіону, зокремові, демографічних, соціальних, культурних та природних.

Підписано до друку 10.12.96. Формат 60x84¹/₁₆

Ум.друк.арк.2,0. Зам. 2744. Тираж 100 прим.

Набрано на видавничому комплексі МІСГіМу ВДУ

Віддруковано в Волинській обласній друкарні

263010, м.Луцьк, пр.Волі, 27.

участу

AB 36.605